

องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนจัดการตนเอง:

บทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน

Local Government Organizations and Self-Governing Communities:

A Role in Developing People's Quality of Life Sustainably

Received: 19/12/2568

Revised: 29/05/2569

Accepted: 9/06/2569

จักรพันธ์ ลิ้มมังกร¹

Jakkraparn Limmangku¹

บทคัดย่อ

บทความวิชาการนี้มีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนจัดการตนเองในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ตลอดจนวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมที่เชื่อมโยงการทำงานของทั้งสองภาคส่วน การศึกษาครั้งนี้เป็นการศึกษาเชิงเอกสารและการวิเคราะห์เชิงคุณภาพ โดยศึกษาข้อมูลจากกฎหมาย เอกสารวิชาการ และแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับการบริหารท้องถิ่นและการพัฒนาชุมชน

ผลการศึกษาพบว่า องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทสำคัญทั้งในด้านการดำเนินการกิจตามกฎหมายและการตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของประชาชนในพื้นที่ ขณะที่ชุมชนจัดการตนเองมีบทบาทในการขับเคลื่อนการพัฒนาจากฐานราก ผ่านการสร้างตระหนักรู้ การรวมกลุ่ม และการสร้างเครือข่ายความร่วมมือภายในชุมชน ทั้งสองภาคส่วนจึงมีความสัมพันธ์เชิงเกื้อกูลกัน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นทำหน้าที่สนับสนุนเชิงนโยบายและทรัพยากร ส่วนชุมชนทำหน้าที่เป็นกลไกการมีส่วนร่วมและการจัดการปัญหาด้วยตนเอง อันนำไปสู่การพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน องค์ความรู้สำคัญที่ค้นพบ คือ การบูรณาการกระบวนการมีส่วนร่วมระหว่างภาครัฐและภาคประชาชนในระดับพื้นที่ที่สามารถสร้าง “ความร่วมมือ” ที่เอื้อต่อการจัดการปัญหาและการตัดสินใจร่วมกันได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะจากการศึกษา ได้แก่ 1) ระดับนโยบาย การแก้กฎหมายและระเบียบ มุ่งเน้นการลดข้อจำกัดทางกฎหมาย 2) ระดับปฏิบัติการ การสร้างกลไกและพื้นที่การทำงานร่วมกัน มุ่งเน้นการสร้าง "จุดเชื่อมโยง" และเครื่องมือที่ช่วยให้ทุกภาคส่วนเข้ามาทำงานร่วมกัน 3) ระดับชุมชน โดยการเสริมสร้างศักยภาพ มุ่งเน้นการเตรียมความพร้อมให้คนในพื้นที่

คำสำคัญ: องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น, ชุมชนจัดการตนเอง, การพัฒนาคุณภาพชีวิต

ABSTRACT

The objective of this academic article is to study the roles of local government organizations and self-reliant communities in developing citizens' quality of life. Furthermore, it analyzes the participatory mechanisms that connect the collaboration between these two sectors. This study

¹อาจารย์ประจำสาขาวิชารัฐประศาสนศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และศิลปศาสตร์ มหาวิทยาลัยนอร์ท-เชียงใหม่

¹Lecturer in Public Administration Program, Faculty of Social Sciences and Liberal Arts, North-Chiang Mai University

*E-mail: i_amja_y@hotmail.com

employs documentary research and qualitative analysis, examining data from laws, academic publications, and theoretical frameworks concerning local administration and community development.

The study indicates that local government organizations play a vital role both in performing statutory duties and addressing the immediate grievances and needs of local citizens. In contrast, self-reliant communities act as catalysts for grassroots development through awareness-raising, collective mobilization, and network building. Therefore, a synergistic relationship exists between the two sectors; local governments function as providers of policy frameworks and resources, whereas communities serve as mechanisms for public participation and self-governance, resulting in sustainable improvement in the quality of life. The core body of knowledge derived from this study is that the integration of participatory mechanisms between state and civic actors at the local level cultivates a dynamic collaboration that enhances the efficiency of joint problem-solving and collective decision-making.

Based on the findings, the study proposes three levels of recommendations: 1) At the Policy Level: Amending laws and regulations must aim to mitigate legal restrictions that hinder local autonomy. 2) At the Operational Level: Developing institutional mechanisms and collaborative platforms should emphasize establishing "conduits" and practical tools that facilitate seamless multi-stakeholder integration. 3) At the Community Level: Strategic capacity building must focus on fostering community readiness and strengthening local human capital.

Keywords: Local government organizations, Self-governing communities, Quality of life development

บทนำ

แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 13 (พ.ศ. 2566–2570) กำหนดทิศทางการพัฒนาประเทศให้มุ่งสู่ “สังคมก้าวหน้า เศรษฐกิจสร้างมูลค่าอย่างยั่งยืน” ภายใต้เป้าหมายการยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชน ลดความเหลื่อมล้ำ และเสริมสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเองของชุมชน โดยยึดหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงเป็นกรอบในการพัฒนา ควบคู่กับการสร้างสมดุลในมิติทางเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อม อย่างไรก็ตาม แม้ประเทศไทยจะมีนโยบายและกฎหมายรองรับการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างต่อเนื่อง ทั้งในระดับแผนพัฒนาแห่งชาติและรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 แต่ในทางปฏิบัติยังปรากฏปัญหาความเหลื่อมล้ำทางรายได้ ความไม่เท่าเทียมในการเข้าถึงบริการสาธารณะ ปัญหาความยากจน และความเปราะบางทางสังคมในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในชุมชนระดับฐานรากที่ยังไม่สามารถเข้าถึงโอกาสในการพัฒนาได้อย่างทั่วถึง

ปัญหาดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า กลไกการบริหารจัดการของรัฐส่วนกลางเพียงอย่างเดียวอาจไม่เพียงพอต่อการแก้ไขปัญหาคุณภาพชีวิตที่มีความซับซ้อนและแตกต่างกันในแต่ละพื้นที่ แม้องค์กรปกครองส่วน

ท้องถิ่นจะได้รับการกระจายอำนาจให้มีหน้าที่จัดบริการสาธารณะและพัฒนาท้องถิ่นตามพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจแก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 แต่ในหลายกรณียังคงเผชิญข้อจำกัดด้านงบประมาณ บุคลากร การบริหารจัดการ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งผลให้การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนไม่สามารถบรรลุผลได้อย่างเต็มประสิทธิภาพ นอกจากนี้ การดำเนินงานของภาครัฐในบางพื้นที่ยังคงมีลักษณะ “บนลงล่าง” (Top-down Approach) ซึ่งไม่สอดคล้องกับบริบทและความต้องการที่แท้จริงของชุมชน

ด้วยเหตุนี้ แนวคิด “ชุมชนจัดการตนเอง” จึงได้รับความสนใจในฐานะกลไกสำคัญในการเสริมสร้างศักยภาพของประชาชนและลดข้อจำกัดของระบบราชการ โดยชุมชนสามารถเข้ามามีบทบาทในการร่วมคิด ร่วมตัดสินใจ ร่วมดำเนินงาน และร่วมติดตามประเมินผลการพัฒนาในพื้นที่ของตนเอง ไม่ว่าจะเป็นด้านการจัดการทรัพยากรธรรมชาติ การศึกษา สุขภาพ สวัสดิการชุมชน หรือการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น ซึ่งกระบวนการดังกล่าวไม่เพียงช่วยให้ชุมชนสามารถพึ่งพาตนเองได้มากขึ้น แต่ยังเป็นการสร้างความเข้มแข็งทางสังคมและลดความเหลื่อมล้ำในระดับพื้นที่อย่างยั่งยืน

แม้จะมีการศึกษาเกี่ยวกับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและการมีส่วนร่วมของชุมชนมาอย่างต่อเนื่อง แต่ยังคงขาดการอธิบายเชิงบูรณาการถึง “ความร่วมมือ” ระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นกับชุมชนจัดการตนเองในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างเป็นรูปธรรม โดยเฉพาะในมิติของการสร้างกลไกการมีส่วนร่วมที่สามารถเชื่อมโยงการทำงานของภาครัฐและภาคประชาชนเข้าด้วยกันอย่างมีประสิทธิภาพ บทความนี้จึงมุ่งศึกษาบทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนจัดการตนเองในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน พร้อมทั้งวิเคราะห์กระบวนการมีส่วนร่วมในฐานะกลไกสำคัญที่ช่วยเชื่อมประสานการทำงานของทั้งสองภาคส่วน เพื่อเสนอแนวทางการพัฒนาที่เหมาะสมกับบริบทของสังคมไทยในปัจจุบันและอนาคตอย่างยั่งยืน

จากที่กล่าวมาข้างต้น บทความวิชาการนี้จึงมีวัตถุประสงค์ เพื่อศึกษาบทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั้งในส่วนของหน่วยงานภาครัฐอย่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น และในส่วนของบทบาทชุมชนจัดการตนเอง กระบวนการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ตลอดจนปัญหาและอุปสรรคในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น เพื่อเสนอเป็นแนวทางสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนจัดการตนเองในการพัฒนาบทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน

1. คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน

1.1 ความหมายของคุณภาพชีวิต

“คุณภาพชีวิต” เป็นแนวคิดที่สะท้อนถึงภาวะความเป็นอยู่ที่ดีของบุคคลในมิติต่าง ๆ ทั้งทางกาย จิตใจ สังคม และปัญญา โดยมีความหมายที่หลากหลายตามบริบทของแต่ละบุคคลและสังคม ซึ่งแตกต่างกันไปตามวัฒนธรรม ค่านิยม และความคาดหวังของแต่ละพื้นที่

ตามแนวคิดของ Ferrans (1992) (อ้างถึงใน สุขศรี สงวนสัตย์, 2552: 7) คุณภาพชีวิตหมายถึง “ความรู้สึกมีความสุข” ที่เกิดจากความพึงพอใจหรือไม่พึงพอใจในด้านต่าง ๆ ของชีวิตที่มีความสำคัญต่อบุคคลนั้น ๆ ขณะที่ องค์การอนามัยโลก (WHO, 1998) ให้ความหมายว่า คุณภาพชีวิตคือการรับรู้ของบุคคลต่อสถานภาพชีวิตของตนเอง ภายใต้บริบทของวัฒนธรรม ค่านิยม เป้าหมาย และความคาดหวัง โดยครอบคลุมทั้งสุขภาพกาย สุขภาพจิต ความสัมพันธ์ทางสังคม ความเชื่อส่วนบุคคล และสิ่งแวดล้อม ในทำนองเดียวกัน องค์การสหประชาชาติ (UN, 2010) ได้เสนอว่า คุณภาพชีวิตคือ “ความรู้สึกเป็นสุข” ของมนุษย์ ซึ่งควรวัดจากตัวชี้วัดทางสังคมมากกว่าการวัดเชิงปริมาณ เช่น รายได้หรือผลผลิต

การพัฒนาคุณภาพชีวิต หมายถึงการส่งเสริมให้บุคคลสามารถดำรงชีวิตได้อย่างมีความสุขและสมดุลในทุกมิติ โดยแบ่งออกเป็น 4 ด้านหลัก ได้แก่ 1) ด้านร่างกาย การส่งเสริมสุขภาพให้แข็งแรงและมีความสามารถในการดำรงชีวิตอย่างมีประสิทธิภาพ 2) ด้านจิตใจและอารมณ์ การสร้างสุขภาพจิตที่ดี ลดความเครียด และส่งเสริมการพักผ่อนและนันทนาการ 3) ด้านสังคม การมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางสังคม การยึดหลักกฎหมาย คุณธรรม และจริยธรรมในการดำเนินชีวิต และ 4) ด้านสติปัญญา การพัฒนาทักษะการเรียนรู้และการปรับตัวให้ทันต่อการเปลี่ยนแปลงในทุกมิติของสังคม ทิพย์วัลย์ เรืองขจร (2554) ได้เน้นว่า “ความรู้” เป็นปัจจัยสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เพราะเป็นกลไกหลักที่ช่วยให้มนุษย์สามารถตอบสนองต่อความต้องการพื้นฐานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ในอดีต การพัฒนาคุณภาพชีวิตมักเน้นในด้านเศรษฐกิจ เช่น การมีรายได้เพียงพอ หรือด้านสุขภาพ เช่น การมีสุขภาพอนามัยที่ดี แต่ในปัจจุบันมีการตระหนักถึงความสำคัญของมิติอื่น ๆ ที่เกี่ยวข้องกับความเป็นอยู่ที่ดี เช่น คุณภาพของที่อยู่อาศัย ความพึงพอใจในชีวิต หน้าที่การงาน สิ่งแวดล้อม การมีส่วนร่วมทางการเมืองและสังคม รวมถึงความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในสังคม การประเมินคุณภาพชีวิตจึงควรพิจารณาทั้งในเชิงปริมาณ เช่น อายุขัย การได้รับอาหารเพียงพอ และในเชิงคุณภาพ เช่น การมีชีวิตที่ยืนยาวอย่างมีความสุข (ดาวานา เกตุทอง และโชติ บดีรัฐ, 2563)

จากแนวคิดข้างต้นสามารถสรุปได้ว่า คุณภาพชีวิตมิใช่เพียงเรื่องส่วนบุคคล หากแต่เป็นผลรวมของความจำเป็น ความต้องการ และความปรารถนาของคนในแต่ละท้องถิ่นและสังคม ซึ่งสะท้อนถึงความเป็นอยู่ที่ดีในมิติต่าง ๆ อย่างรอบด้าน

คุณภาพชีวิตที่ดีของประชาชน จะเกิดขึ้นได้จึงขึ้นอยู่กับกระบวนการที่ได้รับการพัฒนา ส่งเสริมและสนับสนุนที่ดี ทั้งจากภาครัฐและความร่วมมือจากภาคประชาชนก็เสมือนขาทั้งสองข้างของมนุษย์ที่ต้องก้าวเดินไปด้วยกันเพื่อที่จะไปถึงจุดหมายปลายทางนั่นเอง โดยหน่วยงานของรัฐที่อยู่ใกล้ชิดกับประชาชนอย่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่มีบทบาทและภารกิจสำคัญในการจัดทำบริการสาธารณะพื้นฐาน เพื่อตอบสนองปัญหาและความต้องการในระดับพื้นที่ และจากภาคประชาชน ที่ต้องยอมรับว่าต้องช่วยเหลือตนเองด้วยในระดับหนึ่งเช่นเดียวกัน ดังนั้น บทบาทของในการพัฒนาคุณภาพชีวิตขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น บทบาทของชุมชนจัดการตนเอง จึงเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนและพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

2. บทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน

2.1 บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนมีความสำคัญอย่างยิ่ง เนื่องจากองค์กรเหล่านี้เป็นหน่วยงานที่ใกล้ชิดกับประชาชนที่สุด และมีบทบาทในการส่งเสริมและพัฒนาแหล่งทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ท้องถิ่น

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 หมวด 14 การปกครองส่วนท้องถิ่น มาตรา 250 วรรค ที่หนึ่ง กำหนดให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่และอำนาจดูแลและจัดทำบริการสาธารณะ และกิจกรรมสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นตามหลักการพัฒนายั่งยืน อีกทั้งพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 ในหมวดที่ 2 ได้กำหนดอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะ มาตรา 16 มาตรา 17 และมาตรา 18 ให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น มีอำนาจและหน้าที่ในการจัดระบบการบริการสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่นของตนเอง ได้แก่ 1) การพัฒนาสาธารณูปโภคพื้นฐาน เช่น ถนน น้ำประปา ไฟฟ้า การจัดการขยะ และการสร้างโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็นสำหรับการดำรงชีวิตของประชาชน 2) การส่งเสริมการศึกษา สนับสนุนการศึกษาผ่านการสร้างโรงเรียน สนับสนุนทุนการศึกษา และส่งเสริมโครงการที่ช่วยยกระดับคุณภาพการศึกษาในพื้นที่ 3) การพัฒนาด้านสาธารณสุข ในการพัฒนาระบบสาธารณสุขพื้นฐาน เช่น การจัดบริการสุขภาพให้กับประชาชน การส่งเสริมการดูแลสุขภาพ และการป้องกันโรคต่าง ๆ รวมถึงการจัดหาทรัพยากรทางการแพทย์ที่จำเป็น 4) การพัฒนาด้านเศรษฐกิจและการสร้างงาน ส่งเสริมกิจกรรมทางเศรษฐกิจในพื้นที่ เช่น การสนับสนุนธุรกิจขนาดเล็ก การส่งเสริมการเกษตรกรรม การพัฒนาอุตสาหกรรมท้องถิ่น และการสร้างโอกาสในการจ้างงานให้กับประชาชน 5) การส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน ส่งเสริมให้ประชาชนมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับการพัฒนาในพื้นที่ ผ่านการมีส่วนร่วมในการประชุม หรือโครงการต่าง ๆ ที่มีผลกระทบต่อชีวิตและความเป็นอยู่ของประชาชน และ 6) การพัฒนาโครงสร้างสังคมและวัฒนธรรม สนับสนุนกิจกรรมทางสังคมและวัฒนธรรม เช่น การส่งเสริมการอนุรักษ์มรดกทางวัฒนธรรม การสนับสนุนกิจกรรมท้องถิ่น และการพัฒนาคุณภาพชีวิตทางสังคม ซึ่งบทบาทเหล่านี้ทำให้องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นเป็นหัวใจสำคัญในการขับเคลื่อนการพัฒนาท้องถิ่น และยกระดับคุณภาพชีวิตประชาชนในพื้นที่อย่างยั่งยืน

2.2 บทบาทของชุมชนจัดการตนเอง

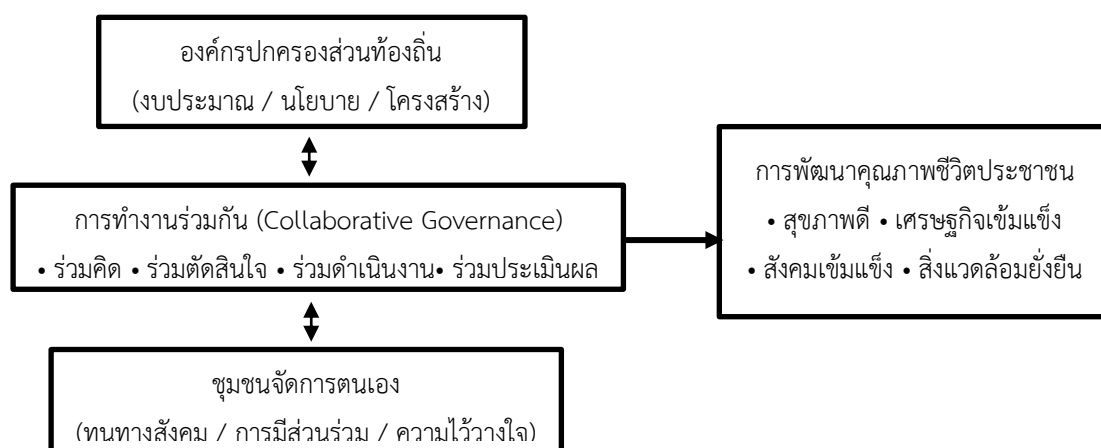
การจัดการตนเองของชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการยกระดับคุณภาพชีวิตและสร้างความเข้มแข็งในระดับท้องถิ่น โดยเน้นการมีส่วนร่วม ความรับผิดชอบร่วมกัน และการพึ่งพาตนเองอย่างยั่งยืน ภายใต้แนวคิดหลักดังนี้ 1) การมีส่วนร่วมของชุมชน ชุมชนเป็นเจ้าของและประชาชนได้รับประโยชน์โดยตรง 2) ความสมัครใจในการพัฒนานตนเอง ชุมชนต้องพร้อมและเต็มใจ 3) กระบวนการเรียนรู้และพัฒนาตนเอง สร้างความรู้และทักษะอย่างต่อเนื่อง 4) ความยืดหยุ่นและเหมาะสมกับพื้นที่ ปรับให้สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่น 5) ความร่วมมือจากภาคีเครือข่าย เชื่อมโยงการทำงานกับหน่วยงานต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายสูงสุด คือให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดีและพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน โดยเริ่มจากโครงการขนาดเล็กที่ชุมชนมีศักยภาพดำเนินการได้

สำเร็จ พร้อมทั้งให้ความสำคัญกับภูมิปัญญา วัฒนธรรม และทรัพยากรท้องถิ่น (กรมการพัฒนาชุมชน, 2559) อย่างไรก็ตาม การส่งเสริมให้ประชาชนสามารถช่วยเหลือตนเองได้ จำเป็นต้องคำนึงถึงข้อจำกัดของชุมชน โดยเฉพาะด้านเศรษฐกิจ การดำเนินงานพัฒนาควรเริ่มจากโครงการขนาดเล็กที่สอดคล้องกับศักยภาพของชาวบ้าน เพื่อให้สามารถดำเนินการจนประสบความสำเร็จ เช่น การพัฒนาตนเองและครอบครัว ซึ่งเป็นพื้นฐานของการช่วยเหลือตนเอง และสามารถพัฒนาไปสู่การพึ่งพาตนเองในระยะยาว แนวทางดังกล่าวควรมีเป้าหมายและกระบวนการทำงานแบบหุ้นส่วน โดยภาครัฐและภาคีต่าง ๆ เข้ามามีส่วนร่วมในการสนับสนุนการตัดสินใจ และการดำเนินงานของชุมชน พร้อมให้คุณค่าต่อองค์ความรู้ ภูมิปัญญา วัฒนธรรม ทรัพยากร และกระบวนการของชุมชน รวมถึงการสนับสนุนที่สอดคล้องกับจังหวะการพัฒนาของชุมชน โดยยังคงรักษาความเป็นอิสระของชุมชนไว้ (โกวิทย์ พวงงาม, 2562)

ตัวอย่างแนวทางการจัดการตนเองของชุมชน ได้แก่ การสร้างความตระหนักรู้และการมีส่วนร่วม ชุมชนมีบทบาทในการสร้างความเข้าใจเกี่ยวกับปัญหา เช่น สุขภาพ สิ่งแวดล้อม หรือความยากจน และส่งเสริมให้สมาชิกมีส่วนร่วมในการแก้ไขปัญหา การสร้างเครือข่ายสนับสนุนภายในชุมชน เช่น การจัดตั้งกลุ่มหรือองค์กรที่ช่วยเหลือกันในด้านการศึกษา สุขภาพ หรือเศรษฐกิจ การเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ เช่น การส่งเสริมเกษตรปลอดสาร การพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น หรือการส่งเสริมการท่องเที่ยว การแก้ไขปัญหาสุขภาพและการศึกษา เช่น โครงการส่งเสริมการออกกำลังกาย ป้องกันโรค หรือการจัดอบรมเพื่อพัฒนาทักษะของสมาชิกในชุมชน การรักษาสิ่งแวดล้อม เช่น การจัดการขยะ การปลูกป่า หรือการสร้างแหล่งน้ำสะอาดเพื่อความยั่งยืนของชุมชน

2.3 บทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในรูปแบบการบริหารจัดการร่วม (Collaborative Governance)

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในบริบทสังคมไทยปัจจุบัน ไม่อาจดำเนินการโดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นหรือชุมชนฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงลำพัง หากแต่ต้องอาศัย “การบริหารจัดการร่วม” (Collaborative Governance) ซึ่งเป็นกระบวนการทำงานแบบบูรณาการระหว่างภาครัฐ ภาคประชาชน และภาคีเครือข่ายในพื้นที่ เพื่อร่วมกันกำหนดเป้าหมาย ตัดสินใจ ดำเนินงาน และแก้ไขปัญหาของชุมชนอย่างมีส่วนร่วม ภายใต้หลักการสำคัญ คือ การใช้จุดแข็งของแต่ละภาคส่วนมาสนับสนุนซึ่งกันและกัน โดยองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทเชิงโครงสร้าง (Structural Role) ในฐานะผู้กำหนดนโยบาย สนับสนุนงบประมาณ และจัดบริการสาธารณะ ขณะที่ชุมชนจัดการตนเองมีบทบาทเชิงความสัมพันธ์ (Relational Role) ที่อาศัยความไว้วางใจ ความร่วมมือ และทุนทางสังคมในการขับเคลื่อนการพัฒนาจากฐานราก

ภาพที่ 1 รูปแบบการบริหารจัดการร่วม (Collaborative Governance)

ดังนั้น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนมีบทบาทสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน โดยการจัดบริการสาธารณะ การส่งเสริมการศึกษา สุขภาพ เศรษฐกิจ และการมีส่วนร่วมของประชาชน ทั้งนี้ การจัดการตนเองของชุมชนเป็นกลไกที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งและความยั่งยืนในระดับฐานราก ซึ่งจะนำไปสู่การพัฒนาท้องถิ่นอย่างแท้จริง

3. ความท้าทายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น

เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (Sustainable Development Goals: SDGs) เป็นกรอบการพัฒนา ระดับโลกที่องค์การสหประชาชาติและ 193 ประเทศสมาชิกให้การรับรอง ครอบคลุมระยะเวลา 15 ปี (ค.ศ. 2016–2030) โดยมีหลักการสำคัญคือ “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” ซึ่งเป็นหลักการที่ใช้ในทุกภารกิจของ สหประชาชาติ ในประเทศไทยกรอบความร่วมมือฯ นี้แจกแจงการสนับสนุนด้านการพัฒนาที่ระบบ สหประชาชาติมอบให้กับประเทศไทย เพื่อให้บรรลุความมุ่งมั่นอันสูงส่งสู่เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนภายใน ค.ศ. 2030 และก้าวขึ้นเป็นประเทศรายได้สูง มีการพัฒนาที่ครอบคลุม ยั่งยืน และมีภูมิคุ้มกันต่อวิกฤต (สหประชาชาติประเทศไทย, 2568) อย่างไรก็ตาม การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนยังเผชิญความท้าทาย หลายด้าน ได้แก่ ปัญหาความยากจน ซึ่งถือว่าเป็นอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต เนื่องจาก ประชาชนที่มีรายได้น้อยไม่สามารถเข้าถึงบริการทางการศึกษา สุขภาพ หรือโอกาสทางเศรษฐกิจที่ดีขึ้นได้ โดยเฉพาะลักษณะและการเปลี่ยนแปลงของผู้สูงอายุยากจนรวมถึงครัวเรือนผู้สูงอายุที่ยากจน พบว่า ในปี พ.ศ. 2564 พบผู้สูงอายุยากจนร้อยละ 34.1 และจากข้อมูลการสำรวจภาวะเศรษฐกิจและสังคมของครัวเรือน ปี พ.ศ.2564 พบครัวเรือนผู้สูงอายุร้อยละ 8.5 (สุพินดา จิระสินวรรณ, 2565) ความไม่เท่าเทียมทางสังคม เกิดจากปัญหาความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจและสังคมทำให้บางกลุ่มของประชาชนไม่สามารถเข้าถึงทรัพยากร ที่จำเป็นในการพัฒนาได้ อาทิเช่น การศึกษา การดูแลสุขภาพหรือโอกาสในการทำงานที่มีรายได้ดี ขาด การศึกษาและด้อยทักษะ การขาดแคลนการศึกษาที่มีคุณภาพ หรือการพัฒนาทักษะของประชาชนทำให้ไม่

สามารถปรับตัวให้เข้ากับการเปลี่ยนแปลงของสังคมและเทคโนโลยีได้ ซึ่งส่งผลต่อการเพิ่มประสิทธิภาพในการทำงานและคุณภาพชีวิต ปัจจัยสำคัญของความเหลื่อมล้ำที่เกี่ยวข้อง คือ ปัจจัยทุนทางเศรษฐกิจและทุนทางสังคม (ธนกร วรพิทักษานนท์, 2564) ปัญหาสุขภาพ การเข้าถึงการดูแลสุขภาพที่มีคุณภาพเป็นเรื่องยากในหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท และความไม่เสมอภาคในการเข้าถึงบริการทางการแพทย์ยังคงเป็นปัญหาและอุปสรรคสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต (ผู้จัดการออนไลน์, 2567) การขาดการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานหลายพื้นที่ โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบท การขาดแคลนโครงสร้างพื้นฐานที่จำเป็น เช่น ขาดถนนดี น้ำสะอาด ไฟฟ้าสว่าง และการคมนาคมที่สะดวก ทำให้ชีวิตของประชาชนไม่ได้รับการพัฒนาในทิศทางที่ดี การขาดการมีส่วนร่วมจากประชาชน การพัฒนาคุณภาพชีวิตต้องการการมีส่วนร่วมของประชาชนในกระบวนการตัดสินใจและวางแผน แต่ในบางกรณี ประชาชนอาจไม่ได้รับการรับฟังความคิดเห็น หรือมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาของตนเอง ซึ่งปัญหาการมีส่วนร่วมที่สำคัญคือ ปัญหาการมีส่วนร่วมในการปฏิบัติ (นฤมล บุญเนื่อง, 2562) และปัญหาทางด้านสิ่งแวดล้อม การพัฒนาอย่างไม่ยั่งยืนหรือการทำลายสิ่งแวดล้อม ส่งผลกระทบต่อคุณภาพชีวิต เช่น มลพิษ ภัยธรรมชาติ ที่เกิดจากการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ หรือการขาดแคลนทรัพยากรธรรมชาติ

จากข้อมูลข้างต้น “ความท้าทายใหม่” ในศตวรรษที่ 21 ไม่ได้เป็นเพียงปัญหาเชิงโครงสร้างแบบเดิม เช่น ความยากจนหรือความเหลื่อมล้ำเท่านั้น แต่เป็นปัญหาที่ซับซ้อน เชื่อมโยงกันหลายมิติ และส่งผลโดยตรงต่อ “คุณภาพชีวิต” ของประชาชน โดยเฉพาะในชุมชนท้องถิ่นที่มีทรัพยากรจำกัด ทั้งยังสะท้อนให้เห็นข้อจำกัดเชิงกฎระเบียบและโครงสร้างอำนาจรัฐที่ยังไม่เอื้อต่อการจัดการตนเองของท้องถิ่นอย่างแท้จริง กล่าวคือ ประการแรก “สังคมสูงวัยขั้นสุดยอด” กำลังกลายเป็นความท้าทายสำคัญของประเทศไทย เนื่องจากประเทศไทยกำลังเข้าสู่สังคมที่มีผู้สูงอายุเกินร้อยละ 28 ของประชากรทั้งหมด ส่งผลกระทบโดยตรง เศรษฐกิจครัวเรือนและระบบสวัสดิการในระดับชุมชน โดยเฉพาะในพื้นที่ชนบทที่คนวัยแรงงานย้ายเข้าสู่เมือง ทำให้เหลือเพียงผู้สูงอายุ เด็ก และกลุ่มเปราะบางอยู่ในชุมชน ปัญหาที่เกิดขึ้นจึงไม่ใช่เพียง “รายได้ไม่พอ” แต่ขาดผู้ดูแล สุขภาพเสื่อมถอย และการเข้าถึงบริการรัฐที่ไม่ทั่วถึง นอกจากนี้ ระบบสวัสดิการของรัฐยังมีลักษณะ “รวมศูนย์” และเป็นแบบสงเคราะห์มากกว่าการสร้างศักยภาพ อีกทั้งการจัดบริการดูแลระยะยาวยังขึ้นอยู่กับนโยบายจากส่วนกลาง ทำให้ท้องถิ่นไม่สามารถออกแบบระบบดูแลผู้สูงอายุที่เหมาะสมกับบริบทของตนเองได้ ประการที่สอง การเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ เป็นอีกความท้าทายที่กระทบต่อคุณภาพชีวิตระดับฐานรากอย่างรุนแรง โดยเฉพาะกลุ่มเกษตรกรและประชาชนในพื้นที่ชนบท ภัยแล้ง น้ำท่วม ฝุ่น PM2.5 หรือสภาพอากาศแปรปรวน ทำให้ผลผลิตทางการเกษตรเสียหาย รายได้ไม่แน่นอน และต้นทุนชีวิตสูงขึ้น ปัญหาเหล่านี้ไม่ใช่เพียงประเด็นสิ่งแวดล้อม แต่เชื่อมโยงกับ “ความมั่นคงทางเศรษฐกิจและสุขภาพ” ของประชาชนโดยตรง แม้ชุมชนท้องถิ่นจะได้รับผลกระทบโดยตรง แต่กลับมีอำนาจจำกัดในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติของตนเอง เนื่องจากกฎหมายและโครงสร้างการบริหารราชการยังรวมศูนย์อยู่ที่ส่วนกลาง

อุปสรรคสำคัญที่ทำให้ท้องถิ่นและชุมชนไม่สามารถจัดการตนเองได้เต็มที่ คือ “โครงสร้างการรวมศูนย์อำนาจ” ของรัฐไทย แม้รัฐธรรมนูญและแผนพัฒนาจะกล่าวถึงการกระจายอำนาจและการมีส่วนร่วมของ

ประชาชน แต่ในทางปฏิบัติ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นยังมีข้อจำกัดหลายด้าน ได้แก่ 1) ข้อจำกัดด้านงบประมาณ ท้องถิ่นจำนวนมากยังพึ่งพางบประมาณจากส่วนกลาง และไม่สามารถจัดเก็บรายได้เองได้เพียงพอ 2) ข้อจำกัดด้านอำนาจตัดสินใจ แม้ท้องถิ่นจะรู้ปัญหาของพื้นที่ที่สุด แต่หลายเรื่องยังต้องปฏิบัติตามระเบียบจากส่วนกลาง 3) ความซ้ำซ้อนของหน่วยงานรัฐ การทำงานพัฒนาคุณภาพชีวิตเกี่ยวข้องกับหลายหน่วยงาน แต่กลับขาดการบูรณาการ 4) กฎระเบียบที่ไม่เอื้อต่อการมีส่วนร่วม แม้จะมีการเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็น แต่ในหลายกรณี การมีส่วนร่วมของประชาชนเป็นเพียงเชิงพิธีกรรม ดังนั้น หากประเทศไทยต้องการบรรลุเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) อย่างแท้จริง การแก้ปัญหาคอนภาพชีวิตไม่อาจพึ่งเพียงนโยบายสวัสดิการจากรัฐส่วนกลางเท่านั้น แต่จำเป็นต้องให้ท้องถิ่นมีอิสระในการบริหารจัดการตนเอง รวมถึงเปิดพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง เพราะการพัฒนาที่ยั่งยืนจะเกิดขึ้นไม่ได้ หากชุมชนยังไม่มีอำนาจกำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเอง และยังติดอยู่ภายใต้ระบบราชการแบบรวมศูนย์เช่นในปัจจุบัน

4. แนวคิดการมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิต

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนเป็นภารกิจที่ต้องอาศัยความร่วมมือจากทุกภาคส่วน โดยการมีส่วนร่วมถือเป็นกลไกสำคัญในการผนึกกำลังร่วมคิด ร่วมทำ และร่วมติดตามประเมินผลอย่างเป็นระบบ นักวิชาการหลายท่านได้ให้ความหมายของ “การมีส่วนร่วม” ไว้ดังนี้

William Erwin (1976) การมีส่วนร่วมคือกระบวนการที่ประชาชนเข้ามามีบทบาทในการดำเนินงานพัฒนา ทั้งการร่วมคิด ตัดสินใจ และแก้ไขปัญหาด้วยตนเอง

Cohen & Uphoff (1981) การมีส่วนร่วมประกอบด้วย 4 มิติ ได้แก่ การร่วมตัดสินใจเกี่ยวกับสิ่งที่จะทำและวิธีการดำเนินการ การเสียสละและลงมือปฏิบัติตามที่ได้ตกลงร่วมกัน การแบ่งปันผลประโยชน์จากการดำเนินงาน และการร่วมประเมินผลโครงการ

ในประเทศไทย แนวคิดเรื่องการมีส่วนร่วมเริ่มปรากฏชัดเจนใน แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 5 (พ.ศ. 2525–2529) โดยรัฐใช้การมีส่วนร่วมเป็นเครื่องมือในการส่งเสริมให้ประชาชนเข้าร่วมโครงการต่าง ๆ ซึ่งถือเป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของทุกฝ่าย และเป็นพื้นฐานสำคัญในการพัฒนาท้องถิ่นให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ในระยะยาว ซึ่งสำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ (2560) ได้ให้คำจำกัดความของการมีส่วนร่วมว่า เป็นกระบวนการที่ประชาชนหรือผู้มีส่วนได้ส่วนเสียมีโอกาสเข้าร่วมในทุกขั้นตอนของการบริหาร ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น การเสนอปัญหาและความต้องการ การร่วมคิดแนวทางแก้ไข การตัดสินใจ การดำเนินการ ไปจนถึงการติดตามประเมินผลและรับผลประโยชน์จากการพัฒนา ทั้งนี้ การมีส่วนร่วมของประชาชนจะเกิดขึ้นได้อย่างมีประสิทธิภาพ ต้องมีเงื่อนไขพื้นฐาน 3 ประการ ได้แก่ ประการแรก ต้องมีอิสรภาพ หมายถึง มีอิสระที่จะเข้าร่วมหรือไม่ก็ได้ การเข้าร่วมต้องเป็นไปด้วยความสมัครใจ การถูกบังคับให้ร่วมไม่ว่าจะในรูปแบบใดไม่ถือว่าเป็นการมีส่วนร่วม ประการที่สอง ต้องมีความเสมอภาค ประชาชนเข้าร่วมในกิจกรรมใดจะต้องมีสิทธิเท่าเทียมกับผู้เข้าร่วมคนอื่น ๆ และประการ

สุดท้าย คือต้องมีความสามารถประชาชนหรือกลุ่มเป้าหมายจะต้องมีความสามารถพอที่จะเข้าร่วมในกิจกรรมนั้นๆ หมายความว่าในบางกิจกรรมแม้จะกำหนดว่าผู้เข้าร่วมมีเสรีภาพและเสมอภาค แต่กิจกรรมที่กำหนดไว้มีความซับซ้อนเกินความสามารถของกลุ่มเป้าหมาย การมีส่วนร่วมย่อมเกิดขึ้นไม่ได้

4.1 ประโยชน์ของการมีส่วนร่วมของประชาชน

1. การปรึกษาหารือกับสาธารณชนช่วยยกระดับคุณภาพของการตัดสินใจกระบวนการมีส่วนร่วมของประชาชนมักช่วยให้เกิดความชัดเจนในวัตถุประสงค์และความต้องการของโครงการหรือนโยบาย อีกทั้งยังสามารถกระตุ้นให้เกิดการทบทวนสมมติฐานเบื้องต้นที่อาจบกพร่องทางเลือกที่มีประสิทธิภาพมากกว่าเดิมได้ การมีส่วนร่วมของสาธารณชนยังเปิดโอกาสให้เกิดการพิจารณาทางเลือกใหม่ ๆ ที่อาจไม่เคยถูกนำมาพิจารณา โดยไม่ยึดติดกับกรอบเวลาและแนวทางที่เคยใช้ในอดีต นอกจากนี้ สาธารณชนยังมีข้อมูลเชิงลึกเกี่ยวกับสภาพการณ์จริงหรือผลกระทบจากการดำเนินการ ซึ่งข้อมูลเหล่านี้สามารถเป็นปัจจัยสำคัญที่ส่งผลต่อความสำเร็จหรือความล้มเหลวของโครงการ

2. การมีส่วนร่วมของประชาชนช่วยลดต้นทุนและลดความล่าช้าในการดำเนินงาน แม้ว่าการมีส่วนร่วมของประชาชนจะเป็นส่วนหนึ่งของกระบวนการตัดสินใจ ซึ่งหลายคนอาจมองว่าเป็นการเพิ่มระยะเวลาในการดำเนินงาน แต่ในความเป็นจริงแล้ว การมีส่วนร่วมดังกล่าวไม่ได้ใช้เวลามากอย่างที่คิด และสามารถช่วยลดต้นทุนโดยรวมได้อย่างมีนัยสำคัญ ซึ่งการตัดสินใจโดยฝ่ายเดียวอาจดูเหมือนเป็นทางเลือกที่รวดเร็วที่สุดในระยะเริ่มต้น แต่บ่อยครั้งกลับนำไปสู่การต่อต้านจากประชาชน ซึ่งอาจส่งผลให้โครงการต้องหยุดชะงักหรือไม่สามารถดำเนินการได้เลย ส่งผลให้เกิดค่าใช้จ่ายเพิ่มเติมทั้งในด้านเวลาและทรัพยากร การเปิดโอกาสให้ประชาชนมีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นจึงเป็นแนวทางที่ช่วยลดความขัดแย้งและเพิ่มโอกาสในการดำเนินโครงการให้สำเร็จ

3. ประสิทธิภาพของการตัดสินใจไม่สามารถประเมินได้เพียงจากระยะเวลาและต้นทุนเท่านั้น แต่จำเป็นต้องพิจารณาถึงความล่าช้าและค่าใช้จ่ายที่เกิดขึ้นจากกระบวนการหาทางออกในการตัดสินใจด้วย หากการตัดสินใจดำเนินไปอย่างรวดเร็วแต่ไม่สอดคล้องกับจุดสนใจของบุคคลหรือกลุ่มที่เกี่ยวข้อง อาจก่อให้เกิดค่าใช้จ่ายสูงในระยะยาว อีกทั้งการตัดสินใจโดยฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งเพียงลำพังอาจนำไปสู่ข้อโต้แย้ง ความล่าช้า หรือแม้กระทั่งการฟ้องร้อง แม้ว่าการตัดสินใจนั้นจะสามารถนำไปปฏิบัติได้ก็ตาม ดังนั้น ในครั้งต่อไป องค์กรควรพิจารณาให้ความสำคัญกับการมีส่วนร่วมของชุมชนบางส่วน เพื่อป้องกันไม่ให้เกิดกระบวนการเริ่มต้นด้วยความไม่ร่วมมือหรือความขัดแย้ง

4. การสร้างฉันทามติ ในโครงการที่มีการมีส่วนร่วมของประชาชน สามารถนำไปสู่การสร้างข้อตกลงและข้อผูกพันที่มั่นคงในระยะยาวระหว่างกลุ่มที่มีความแตกต่างกัน ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความเข้าใจระหว่างกลุ่มต่าง ๆ ลดความขัดแย้งทางการเมือง และเพิ่มความชอบธรรมให้กับการตัดสินใจของรัฐบาล

5. การนำไปปฏิบัติจะง่ายขึ้น เมื่อประชาชนมีส่วนร่วมในกระบวนการตัดสินใจ เนื่องจากการมีส่วนร่วมช่วยสร้างความรู้สึกเป็นเจ้าของต่อการตัดสินใจนั้น และเมื่อมีการตัดสินใจเกิดขึ้น ประชาชนย่อมต้องการ

เห็นผลลัพธ์ที่เป็นรูปธรรม ไม่เพียงแต่จะได้รับการสนับสนุนทางการเมืองเพื่อผลักดันสู่การปฏิบัติเท่านั้น แต่ยังอาจกระตุ้นให้กลุ่มต่าง ๆ และบุคคลทั่วไปเข้ามามีส่วนร่วมอย่างกระตือรือร้น

6. การหลีกเลี่ยงการเผชิญหน้าที่รุนแรงเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากเมื่อข้อโต้แย้งทวีความดุเดือดและแบ่งฝ่ายตรงข้ามอย่างชัดเจน จะทำให้การแก้ไขปัญหาที่ยั่งยืน การมีส่วนร่วมของประชาชนเปิดโอกาสให้ทุกฝ่ายสามารถแสดงความต้องการและข้อกังวลโดยไม่จำเป็นต้องอยู่ในสถานะของการเป็นคู่ขัดแย้ง การมีส่วนร่วมตั้งแต่ระยะเริ่มต้นจึงช่วยลดความเป็นไปได้ที่ชุมชนจะเผชิญกับความขัดแย้งรุนแรง อย่างไรก็ตาม การมีส่วนร่วมของประชาชนไม่ใช่เครื่องมือที่สามารถแก้ไขปัญหาได้ทุกประการ และไม่อาจจัดการความขัดแย้งทั้งหมดได้

7. การคงไว้ซึ่งความน่าเชื่อถือและความชอบธรรม โดยเฉพาะในกรณีที่ต้องตัดสินใจในประเด็นที่มีข้อโต้แย้ง จำเป็นต้องดำเนินการตามกระบวนการตัดสินใจที่โปร่งใสและได้รับความไว้วางใจจากสาธารณชน พร้อมทั้งเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม โครงการที่ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชนจะช่วยให้สาธารณชนได้รับข้อมูลที่เพียงพอ รวมถึงเหตุผลเบื้องหลังของการตัดสินใจนั้น ซึ่งจะช่วยเสริมสร้างความชอบธรรมให้กับกระบวนการตัดสินใจของภาครัฐ

8. การคาดการณ์ความกังวลและทัศนคติของสาธารณชนเป็นสิ่งสำคัญ เนื่องจากเจ้าหน้าที่ขององค์กรมักทำงานร่วมกับสาธารณชนในโครงการที่มีการมีส่วนร่วม ทำให้พวกเขามีความอ่อนไหวและตระหนักมากขึ้นต่อข้อกังวลและมุมมองของสาธารณชนที่มีต่อการดำเนินงานขององค์กร มุมมองเหล่านี้ช่วยให้เจ้าหน้าที่สามารถคาดการณ์และตอบสนองต่อปฏิกิริยาของสาธารณชนต่อกระบวนการตัดสินใจได้อย่างเหมาะสม แม้ในกรณีที่ประเด็นนั้นไม่สำคัญเพียงพอที่จะจัดทำโครงการมีส่วนร่วมอย่างเป็นทางการก็ตาม

9. การพัฒนาภาคประชาสังคม เป็นอีกหนึ่งประโยชน์สำคัญของการมีส่วนร่วมของประชาชน เนื่องจากช่วยสร้างสาธารณชนที่มีความรู้ ไม่เพียงแต่ในประเด็นเนื้อหาเท่านั้น แต่ยังรวมถึงความเข้าใจในกระบวนการตัดสินใจของรัฐบาลและเหตุผลที่อยู่เบื้องหลัง การมีส่วนร่วมยังทำหน้าที่เป็นการฝึกอบรมผู้นำในอนาคต เพราะประชาชนที่เข้ามามีส่วนร่วมจะได้เรียนรู้วิธีการสร้างอิทธิพล การประสานงาน และการทำงานร่วมกันอย่างมีประสิทธิภาพ แม้ในปัจจุบันพวกเขาอาจเป็นเพียงตัวแทนของกลุ่มหรือผลประโยชน์เฉพาะ แต่ในอนาคตอาจกลายเป็นผู้นำในระดับภูมิภาคหรือระดับชาติ โดยผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมนี้ ผู้นำในอนาคตจะได้พัฒนาทักษะการแก้ปัญหาและการทำงานร่วมกันอย่างสร้างสรรค์ (วันชัย วัฒนศัพท์ และคณะ, 2551)

ดังนั้น การมีส่วนร่วม จึงเป็นกระบวนการที่บุคคลหรือกลุ่มคนเข้ามามีบทบาทในการตัดสินใจวางแผน ดำเนินการ หรือแก้ไขปัญหาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับตนเองหรือสังคม โดยมุ่งเน้นให้ทุกฝ่ายมีโอกาสแสดงความคิดเห็นและมีอิทธิพลต่อผลลัพธ์ของกิจกรรมนั้น ๆ อีกทั้งการมีส่วนร่วมเป็นสิ่งสำคัญทั้งในระดับองค์กร ชุมชน และสังคม เพราะช่วยให้ทุกฝ่ายสามารถแสดงความคิดเห็น แลกเปลี่ยนความรู้ และร่วมกันพัฒนาไปในทิศทางที่เหมาะสมตามบทบาทและหน้าที่ของตนเอง

5. องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนจัดการตนเอง บทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน

จากที่ผู้เขียนได้กล่าวมานั้น บทบาทในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชน ทั้งในส่วนของหน่วยงานภาครัฐอย่างองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น และในส่วนของภาคประชาชน (ชุมชนจัดการตนเอง) ต้องอาศัยกระบวนการมีส่วนร่วมของทั้งสองส่วนเป็นสำคัญในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ที่ต้องรับมือกับความท้าทายในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่น ดังนั้นเพื่อเป็นการเสนอแนวทางสำหรับองค์การปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนจัดการตนเองในการพัฒนาบทบาทการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน จึงมีรายละเอียดดังต่อไปนี้

5.1 บทบาทขององค์การปกครองส่วนท้องถิ่น

สามารถแบ่งออกเป็น 2 ส่วนสำคัญ ได้แก่

1) บทบาทภายในองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นมีหน้าที่และอำนาจตามที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560 หมวด 14 การปกครองส่วนท้องถิ่น มาตรา 250 วรรคหนึ่ง กำหนดให้ดูแลและจัดทำบริการสาธารณะ รวมถึงกิจกรรมสาธารณะเพื่อประโยชน์ของประชาชนในท้องถิ่น ตามหลักการพัฒนาอย่างยั่งยืน อีกทั้งต้องส่งเสริมและสนับสนุนการจัดการศึกษาให้แก่ประชาชน ทั้งนี้เป็นไปตามที่กฎหมายบัญญัติ รวมถึงพระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ. 2542 และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งกำหนดอำนาจหน้าที่ในการจัดระบบบริการสาธารณะ กล่าวโดยสรุป องค์การปกครองส่วนท้องถิ่นต้องมีแผนงาน โครงการ และกิจกรรมของตนเอง เพื่อนำมาบรรจุไว้ในแผนพัฒนาท้องถิ่น

2) บทบาทภายนอกองค์การปกครองส่วนท้องถิ่น คือ การตอบสนองต่อปัญหาและความต้องการของชุมชน โดยการจัดเวทีประชาคมเพื่อรวบรวมข้อมูล ซึ่งส่วนใหญ่เป็นโครงการด้านโครงสร้างพื้นฐาน จากนั้นจะเรียงลำดับความสำคัญของโครงการตามมติของประชาคม ทั้งนี้ต้องคำนึงถึงบริบทความท้าทายภายนอก เช่น เป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืน (SDGs) ภายใต้หลักการ “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” เพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืน โดยพิจารณาปัญหาภายในประเทศ เช่น ความยากจน ความเหลื่อมล้ำทางสังคม การศึกษาและทักษะที่ไม่เพียงพอ ปัญหาสุขภาพ การเข้าถึงบริการสาธารณสุขที่มีคุณภาพ การขาดโครงสร้างพื้นฐานในชนบท การขาดการมีส่วนร่วมของประชาชน และปัญหาสิ่งแวดล้อม

ความท้าทายเหล่านี้เป็นทั้งระดับประเทศและระดับสากล ซึ่งต้องอาศัยกลไกสำคัญคือ การมีส่วนร่วมของประชาชน โดยเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีบทบาทในทุกขั้นตอนของการบริหาร ตั้งแต่การรับรู้ข้อมูล การแสดงความคิดเห็น การเสนอปัญหาและความต้องการ การร่วมคิดแนวทางแก้ไข การตัดสินใจ การดำเนินการ ตลอดจนการติดตามประเมินผลและรับผลประโยชน์จากการพัฒนา ผลการวิจัยของ จักรพันธ์ ลิ้มมังกร (2561) เรื่องแนวทางการพัฒนากระบวนการวางแผนพัฒนาท้องถิ่นแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลตำบลเจดีย์แม่ครัว อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่ เสนอให้จัดตั้ง **สภาประชาชนระดับหมู่บ้าน** เพื่อเปิดโอกาสให้ประชาชนที่มีความรู้และเข้าใจสภาพปัญหาเข้ามามีบทบาทในการแสดงความคิดเห็น โดยกระบวนการต้องเข้าใจง่ายและปฏิบัติได้จริง ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิด **ชุมชนจัดการตนเอง** กล่าวคือ

5.2 บทบาทของชุมชนจัดการตนเอง

ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตเป็นสิ่งสำคัญที่ช่วยเสริมสร้างความเข้มแข็งในระดับท้องถิ่น โดยเฉพาะการสร้างความร่วมมือและความรับผิดชอบร่วมกันในชุมชนเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตในด้านต่าง ๆ โดยมีเป้าหมายสูงสุด ก็คือ การที่จะให้ประชาชนมีความเป็นอยู่ที่ดี สามารถพึ่งตัวเองได้อย่างยั่งยืน โดยมีจุดเริ่มต้นจากการที่ได้แต่รอคอยการพัฒนาคุณภาพชีวิตจากหน่วยงานของภาครัฐแต่เพียงฝ่ายเดียวเท่านั้น หากต้องลงมือปฏิบัติจากภายในของชุมชนเอง ซึ่งชุมชนจัดการตนเองจะต้องมีบทบาทสำคัญในการเสริมสร้างความตระหนักรู้เกี่ยวกับปัญหาหรือความท้าทายที่เกิดขึ้นในชุมชน การเสริมสร้างเครือข่ายการสนับสนุนการจัดการตนเองช่วยสร้างเครือข่ายภายในชุมชนที่สนับสนุนการพัฒนาคุณภาพชีวิต โดยเสริมสร้างความเข้มแข็งทางเศรษฐกิจ ซึ่งชุมชนจัดการตนเองสามารถส่งเสริมการพัฒนาเศรษฐกิจในท้องถิ่นได้ โดยการสร้างงานหรือการพัฒนาธุรกิจของท้องถิ่น รวมถึงการแก้ไขปัญหาสุขภาพและการศึกษา ชุมชนสามารถจัดการโครงการด้านสุขภาพเองได้ซึ่งเป็นกิจกรรมที่ไม่เกินศักยภาพของชุมชน อีกทั้งส่งเสริมการรักษาสิ่งแวดล้อม โดยชุมชนที่มีการจัดการตนเองสามารถร่วมมือในการจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในชุมชนท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่ได้

จากผลการวิจัยของ ปัญญาดา นาดี และ สุวารี นามวงศ์ (2567) ที่ศึกษาโมเดลการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท่องเที่ยว พบว่า ประการแรก Objective Quality of Life คือ 1) ด้านรายได้ ควรมีการบริหารจัดการด้านรายได้อย่างยุติธรรม 2) ด้านการศึกษา ต้องมีการส่งเสริมและสนับสนุนการเข้าถึงการศึกษาและความรู้ 3) ด้านสุขภาพ การสนับสนุนการดูแลและบำรุงรักษาสุขภาพกายและสุขภาพจิต 4) ด้านความปลอดภัย ควรร่วมมือกันดูแลความปลอดภัยในชีวิตและทรัพย์สินภายในชุมชน 5) ด้านสิ่งแวดล้อม การจัดการทรัพยากรธรรมชาติในการก่อสร้างสิ่งอำนวยความสะดวกเพื่อยกระดับคุณภาพชีวิตในชุมชน ประการที่สอง Subjective Quality of Life คือ 1) ด้านความสงบ ควรสร้างความสัมพันธ์เชิงบวกระหว่างคนในชุมชนเพื่อลดความขัดแย้ง 2) ด้านความเป็นมิตร การสร้างความรัก ความผูกพันระหว่างคนในชุมชนผ่านการทำกิจกรรมร่วมกัน 3) ด้านความสะอาด การรักษาสถานที่ท่องเที่ยวให้สวยงามและสะอาด ประการที่สาม Existence quality of life คือ 1) ด้านจิตวิญญาณ เป็นความรู้สึกภายในจิตใจ ความพึงพอใจในความสำเร็จ 2) ด้านสภาพแวดล้อม ที่เป็นศูนย์รวมจิตใจ การอาศัยอยู่ในสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติ และความเชื่อทางจิตวิญญาณที่ต้องมีศูนย์รวมจิตใจของคนในชุมชน ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของศราวุธ คชพงศ์ และคณะ (2563) ที่อธิบายไว้ในบทความวิชาการเรื่อง การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่นในภาวะการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน ว่า การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่นเป็นกระบวนการพัฒนาที่มุ่งสร้างความสามารถในการพึ่งพาตนเอง ลดภาระของภาครัฐในการดูแลชุมชน และต้องปรับตัวตามบริบทที่เปลี่ยนแปลง โดยมีการจัดการใน 5 ด้านสำคัญ ได้แก่ ด้านแผนชุมชน ด้านการเกษตร ด้านทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ด้านการเงินชุมชน ด้านเศรษฐกิจพอเพียง

จะเห็นได้ว่า บทบาทขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและบทบาทของชุมชนจัดการตนเอง ทั้งสองบทบาทนี้จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องได้รับการส่งเสริมสนับสนุน การพัฒนาร่วมกัน โดยอาศัยกลไกที่สำคัญนั่นคือการบวนการมีส่วนร่วม โดยภาครัฐ(องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น)มุ่งมั่นเต็มที่ตามระเบียบกฎหมายที่กำหนด บทบาทหน้าที่ในการจัดทำบริการสาธารณะให้แก่ประชาชน ส่วนภาคประชาชน(ชุมชนจัดการตนเอง)ต้องมี

ความมุ่งมั่นแข่งขัน ในการดำเนินงานร่วมกันกับภาครัฐที่ดึงเอาศักยภาพของชุมชนที่มีอยู่ออกมาที่จะใช้ในการพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในท้องถิ่นได้อย่างยั่งยืน โดยไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง

บทสรุป

การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนในแต่ละพื้นที่มีลักษณะและปัจจัยความสำเร็จที่แตกต่างกันตามบริบททางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรม และศักยภาพขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชน ตัวอย่างเช่นพื้นที่ชุมชนท่องเที่ยวในจังหวัดภาคเหนือ เช่น จังหวัดเชียงใหม่หรือแม่ฮ่องสอน มักใช้ทุนทางวัฒนธรรมและทรัพยากรธรรมชาติเป็นฐานในการพัฒนาเศรษฐกิจชุมชน โดยประชาชนมีส่วนร่วมในการจัดการการท่องเที่ยว การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม และการพัฒนาผลิตภัณฑ์ท้องถิ่น ส่งผลให้เกิดรายได้และสร้างความเข้มแข็งของชุมชนได้ในระดับหนึ่ง ในขณะเดียวกัน พื้นที่เมืองหรือกึ่งเมือง เช่น กรุงเทพมหานครและปริมณฑล แม้จะมีทรัพยากรและโครงสร้างพื้นฐานที่ดีกว่า แต่กลับเผชิญปัญหาความเหลื่อมล้ำ การเข้าถึงบริการสาธารณะที่ไม่เท่าเทียม และการขาดความสัมพันธ์ของคนในชุมชน ซึ่งแตกต่างจากชุมชนชนบทที่ยังคงมีทุนทางสังคมและเครือข่ายความสัมพันธ์ที่เข้มแข็งกว่า การเปรียบเทียบดังกล่าวสะท้อนให้เห็นว่า การพัฒนาคุณภาพชีวิตไม่สามารถใช้แนวทางเดียวกันได้ทุกพื้นที่ แต่ต้องอาศัยการออกแบบนโยบายและกระบวนการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับบริบทเฉพาะของแต่ละชุมชน นอกจากนี้ กรณีศึกษาขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นที่ประสบความสำเร็จ เช่น เทศบาลที่มีระบบ “สภาประชาชน” หรือ “แผนพัฒนาชุมชนแบบมีส่วนร่วม” มักพบว่าปัจจัยร่วมสำคัญ ได้แก่ ผู้นำท้องถิ่นที่เปิดกว้าง การทำงานแบบเครือข่าย และการสร้างพื้นที่ให้ประชาชนมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง แตกต่างจากบางพื้นที่ที่การมีส่วนร่วมยังอยู่ในรูปแบบเชิงพิธีกรรม ทำให้ประชาชนขาดความรู้สึกเป็นเจ้าของต่อการพัฒนา

ซึ่งแนวทางปฏิบัติที่ชัดเจนสำหรับองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนในการขับเคลื่อนการมีส่วนร่วมอย่างแท้จริง ด้วยการปรับบทบาทจาก “ผู้สั่งการ” ไปสู่ “ผู้ประสานและสนับสนุน” โดยเปิดพื้นที่ให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมตั้งแต่ต้นน้ำจนถึงปลายน้ำของกระบวนการพัฒนา ได้แก่ การร่วมวิเคราะห์ปัญหา การวางแผน การตัดสินใจ การดำเนินงาน และการติดตามประเมินผล ทั้งนี้สามารถดำเนินการได้ผ่านแนวทางสำคัญ ดังนี้ 1) การจัดตั้ง “สภาประชาชนระดับชุมชนหรือหมู่บ้าน” เพื่อเป็นเวทีกลางในการสะท้อนปัญหาความต้องการ และกำหนดทิศทางการพัฒนาของพื้นที่อย่างต่อเนื่อง 2) การสร้างเครือข่ายความร่วมมือระหว่างท้องถิ่น ชุมชน สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน และภาคประชาสังคม เพื่อระดมองค์ความรู้และทรัพยากรในการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างบูรณาการ 3) การพัฒนาศักยภาพประชาชนและผู้นำชุมชน ผ่านการอบรมด้านการบริหารจัดการ การวางแผนชุมชน เทคโนโลยีดิจิทัล และการจัดการทรัพยากร เพื่อให้ประชาชนสามารถมีส่วนร่วมได้อย่างมีคุณภาพ

แม้แนวคิดการบริหารจัดการร่วมและการมีส่วนร่วมของประชาชนจะได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวาง แต่ในทางปฏิบัติยังเผชิญอุปสรรคหลายประการ ประการแรก คือ ปัญหาโครงสร้างการรวมศูนย์อำนาจของรัฐ แนวทางรับมือคือการผลักดันการกระจายอำนาจเชิงปฏิบัติ เพิ่มสัดส่วนรายได้ที่ท้องถิ่นสามารถจัดเก็บเองได้ และปรับกฎหมายให้ท้องถิ่นมีอิสระในการบริหารจัดการมากขึ้น

ประการที่สอง คือ ปัญหาการมีส่วนร่วมแบบเชิงพิธีกรรม แนวทางแก้ไขคือการออกแบบกระบวนการมีส่วนร่วมที่เปิดกว้าง โปร่งใส และให้ประชาชนมีอำนาจในการตัดสินใจจริง ประการที่สาม คือ ความเหลื่อมล้ำด้านศักยภาพของประชาชน แนวทางรับมือคือการพัฒนาศักยภาพผู้นำชุมชน การสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน และการสนับสนุนกลุ่มเปราะบางให้เข้าถึงกระบวนการมีส่วนร่วม

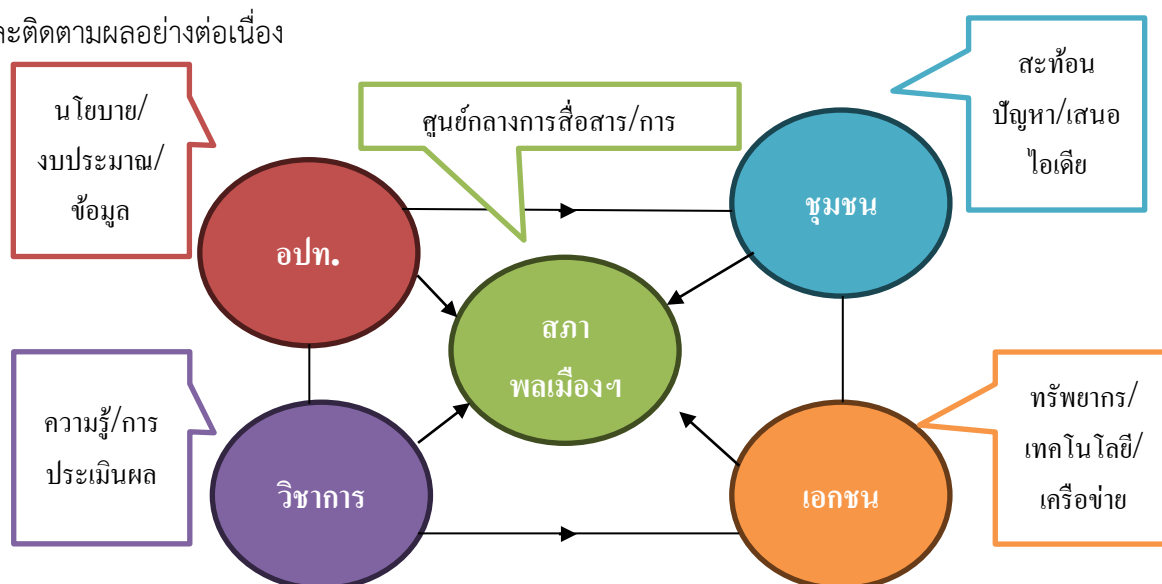
ประการที่สี่ คือ ความท้าทายจากสังคมสูงวัยและการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศ แนวทางรับมือคือการส่งเสริมระบบดูแลผู้สูงอายุในชุมชน การพัฒนาเศรษฐกิจฐานรากที่ยืดหยุ่นต่อวิกฤต และการจัดการทรัพยากรธรรมชาติแบบมีส่วนร่วม

กล่าวโดยสรุป การพัฒนาคุณภาพชีวิตของประชาชนอย่างยั่งยืนจำเป็นต้องอาศัยความร่วมมือระหว่างองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นและชุมชนจัดการตนเอง ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมที่แท้จริง การกระจายอำนาจ การสร้างความเข้มแข็งของชุมชน และการออกแบบนโยบายที่สอดคล้องกับบริบทของแต่ละพื้นที่ จะเป็นกลไกสำคัญในการลดความเหลื่อมล้ำและสร้างสังคมที่ “ไม่ทิ้งใครไว้ข้างหลัง” ตามเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในอนาคต

องค์ความรู้ใหม่

โมเดลความร่วมมือเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิตอย่างยั่งยืน

หลักคิดของโมเดลนี้ พัฒนาขึ้นภายใต้แนวคิดสำคัญ 4 ประการ ได้แก่ 1) Collaborative Governance การบริหารจัดการร่วมระหว่างรัฐ ท้องถิ่น ชุมชน และภาคีเครือข่าย 2) Citizen-centered Development การพัฒนาที่ประชาชนเป็นศูนย์กลาง 3) Community Self-management การเสริมศักยภาพชุมชนให้สามารถจัดการตนเองได้ 4) Digital Participatory Governance การใช้เทคโนโลยีดิจิทัลสร้างการมีส่วนร่วมแบบเปิด โปร่งใส และตรวจสอบได้ โมเดลนี้จึงไม่ใช่เพียง “การแบ่งหน้าที่” แต่เป็น “ระบบปฏิสัมพันธ์ร่วม” (Interactive Governance System) ที่ทุกภาคส่วนร่วมกันออกแบบ ตัดสินใจ ลงมือทำ และติดตามผลอย่างต่อเนื่อง

ภาพที่ 2 แผนภาพจำลองปฏิสัมพันธ์

สาระสำคัญของแผนภาพ

1. สภาพพลเมืองดิจิทัล คือศูนย์กลาง ทำหน้าที่เป็น "พื้นที่กลาง" ที่เชื่อมโยงข้อมูลและความคิดเห็นจากทุกฝ่ายเข้าด้วยกัน ไม่ใช่ต่างคนต่างทำ
2. การขับเคลื่อนจากล่างขึ้นบน ชุมชนจัดการตนเองสะท้อนปัญหาและร่วมตัดสินใจ โดยมีองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นคอยหนุนหลังด้วยนโยบายและงบประมาณ
3. แรงเสริมจากภายนอก สถาบันการศึกษาช่วยเติมความรู้ทางวิชาการและการประเมินผล ในขณะที่ภาคเอกชน/ประชาสังคมช่วยเติมเต็มด้านเทคโนโลยี เครือข่าย และทรัพยากรที่ภาครัฐอาจขาดแคลน

ขั้นตอนการทำงาน

1. รับฟังและสะท้อนปัญหา ผู้มีบทบาทหลัก คือ ชุมชนจัดการตนเองและสภาพพลเมืองดิจิทัล กระบวนการ คือ ประชาชนในชุมชนร่วมกันสะท้อนปัญหาและความต้องการจริงในพื้นที่ โดยใช้ "สภาพพลเมืองดิจิทัล" เป็นพื้นที่กลาง ในการเปิดรับความคิดเห็น รวบรวมข้อมูลดิบ และคัดกรองประเด็นสำคัญ เพื่อไม่ให้ข้อมูลกระจัดกระจายและสามารถเข้าถึงได้จากทุกภาคส่วน
2. วิเคราะห์และออกแบบแนวทาง ผู้มีบทบาทหลัก คือ สถาบันการศึกษา ภาคเอกชน/ภาคประชาสังคมและสภาพพลเมืองดิจิทัล กระบวนการ คือ นำข้อมูลปัญหาจากข้อที่ 1 มาวิเคราะห์เชิงลึก โดยให้สถาบันการศึกษาเข้ามาช่วยวิเคราะห์ข้อมูลและพัฒนาองค์ความรู้ในเชิงวิชาการ ขณะที่ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมจะช่วยเสนอแนวคิดด้านเทคโนโลยี เครือข่าย หรือนวัตกรรมที่เหมาะสม เพื่อร่วมกันออกแบบแนวทางการแก้ไขปัญหาที่จับต้องได้และมีประสิทธิภาพ
3. ร่วมตัดสินใจและขับเคลื่อน ผู้มีบทบาทหลัก คือ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ชุมชนจัดการตนเองและภาคเอกชน กระบวนการ คือ แนวทางที่ออกแบบไว้จะถูกนำมาเคาะร่วมกันผ่านกลไกเปิด องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น (อปท.) จะเข้ามาสนับสนุนเชิงนโยบาย ปลดล็อกข้อกฎหมาย และอนุมัติงบประมาณ/ข้อมูลที่เป็นจำเป็น จากนั้นชุมชนจะลงมือปฏิบัติร่วมกับภาคเอกชนที่เข้ามาร่วมลงทุนหรือสนับสนุนทรัพยากรในกิจกรรมนั้น ๆ
4. ติดตามผลและถอดบทเรียน ผู้มีบทบาทหลัก คือ สถาบันการศึกษา ชุมชนจัดการตนเองและสภาพพลเมืองดิจิทัล กระบวนการ คือ ชุมชนร่วมติดตามผลการดำเนินงานว่าตอบโจทย์วิถีชีวิตจริงไหม โดยมีสถาบันการศึกษาทำหน้าที่ประเมินผลลัพธ์ ตามหลักวิชาการอย่างเป็นกลาง ข้อมูลและบทเรียนทั้งหมดจะถูกส่งกลับเข้าสู่ระบบของสภาพพลเมืองดิจิทัล เพื่อโปร่งใส ตรวจสอบได้ และนำไปพัฒนาต่อยอดในลูบถัดไป

ข้อเสนอแนะ

- 1) ระดับนโยบาย โดยการแก้กฎหมายและระเบียบ มุ่งเน้นการลดข้อจำกัดทางกฎหมาย เพื่อเปิดทางให้เกิดการกระจายอำนาจและการทำงานร่วมกันอย่างคล่องตัว เช่น เปิดช่องให้มี "งบประมาณแบบมีส่วนร่วม" ที่ประชาชนสามารถโหวตเลือกโครงการและอนุมัติงบประมาณได้เองในวงเงินที่กำหนด ผลักดันให้มีข้อบัญญัติท้องถิ่น รองรับสถานะและบทบาทของสภาพพลเมืองดิจิทัล ให้เป็นคณะที่ปรึกษาหรือกลไกรับฟังความคิดเห็นที่เป็นทางการ

2) ระดับปฏิบัติการ โดยการสร้างกลไกและพื้นที่การทำงานร่วมกัน มุ่งเน้นการสร้าง "จุดเชื่อมโยง" และเครื่องมือที่ช่วยให้ทุกภาคส่วนเข้ามาทำงานร่วมกัน โดยสร้างระบบ Sandbox ร่วมกับภาคเอกชน เพื่อพัฒนาเครื่องมือดิจิทัลที่ใช้งานง่าย เช่น แอปพลิเคชันหรือไลน์แชตบอต สำหรับให้ชุมชนแจ้งปัญหา โทษต แนวทางแก้ไข และติดตามสถานะความคืบหน้าของโครงการได้แบบเรียลไทม์

3) ระดับชุมชน โดยการเสริมสร้างศักยภาพ มุ่งเน้นการเตรียมความพร้อมให้คนในพื้นที่ เพื่อเปลี่ยนจาก "ผู้รับบริการ" มาเป็น "ผู้ร่วมสร้าง" โดยร่วมมือกับสถาบันการศึกษาในการจัดหลักสูตรระยะสั้นเพื่อพัฒนาทักษะดิจิทัล และทักษะการเป็นผู้นำให้แก่ตัวแทนชุมชน เพื่อให้พวกเขาสามารถไปช่วยแนะนำคนอื่นๆ ในชุมชนให้ใช้งานสภาพแวดล้อมดิจิทัลได้อย่างทั่วถึง

เอกสารอ้างอิง

กรมการพัฒนาชุมชน. (2559). *แนวทางการดำเนินงาน-มาตรฐานการพัฒนาชุมชน*. [คู่มือ] กรุงเทพฯ:

บริษัทพีทีเอสเพรส จำกัด.

โกวิทย์ พวงงาม. (2562). *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่น*. (พิมพ์ครั้งที่ 2). นนทบุรี: ธรรมสาร.

จักรพันธ์ ลิ้มมังกร. (2561). *แนวทางการพัฒนากระบวนการวางแผนแบบมีส่วนร่วมของเทศบาลตำบล*

เจดีย์แม่ครัว อำเภอสันทราย จังหวัดเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์ปริญญารัฐประศาสนศาสตร

มหาบัณฑิต). เชียงใหม่. มหาวิทยาลัยแม่โจ้

ทิพย์วัลย์ เรืองขจร. (2554). *วิทยาศาสตร์เพื่อคุณภาพชีวิต*. (พิมพ์ครั้งที่ 1) สงขลา: มหาวิทยาลัยราชภัฏ

สงขลา.

ธนกร วรพิทักษ์นท. (2564). *ผลกระทบของความเหลื่อมล้ำต่อการเข้าศึกษาต่อระดับอุดมศึกษาของ*

นักเรียนไทย. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ. จุฬาลงกรณ์

มหาวิทยาลัย

นฤมล บุญเนื่อง. (2562). *การมีส่วนร่วมในการพัฒนาคุณภาพชีวิตในพื้นที่ของภาครัฐ ภาคเอกชน*

และภาคประชาชน : กรณีศึกษา อำเภอเมืองสมุทรสาคร จังหวัดสมุทรสาคร. (การศึกษา

ค้นคว้าอิสระปริญญารัฐประศาสนศาสตรมหาบัณฑิต). นนทบุรี. มหาวิทยาลัยสุโขทัยธรรมาธิราช

ปัญญาดา นาคี และ สุวารี นามวงศ์. *โมเดลการพัฒนาคุณภาพชีวิตของคนในชุมชนท่องเที่ยว*.

วารสารรัชต์ภาคย์ 18(2567): 53-69.

ผู้จัดการออนไลน์. (2567). *ความท้าทายระบบสุขภาพ ในมือของชุมชนและท้องถิ่น*. สืบค้นวันที่ 19

มีนาคม 2568 จาก <https://shorturl.asia/l8aps>

พระราชบัญญัติกำหนดแผนและขั้นตอนการกระจายอำนาจให้แก่องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น พ.ศ.

2542. (2542, 17 พฤศจิกายน). *ราชกิจจานุเบกษา* (เล่มที่ 116 ตอนที่ 114 ก.)

รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2560. (2560, 6 เมษายน). *ราชกิจจานุเบกษา* (เล่ม 134

ตอนที่ 40 ก.)

- วัยชัย วัฒนศัพท์, ถวิลวดี บุรีกุล และเมธิดา พงษ์ศักดิ์ศรี. (2551). *การมีส่วนร่วมของประชาชน : การตัดสินใจที่ดีกว่าโดยให้ชุมชนมีส่วนร่วม*. [คู่มือ] ขอนแก่น: ศิริภรณ์ ออฟเซ็ท.
- ศรายุทธ คชพงศ์ และคณะ. *การจัดการตนเองของชุมชนและท้องถิ่นในภาวะการเปลี่ยนแปลงในปัจจุบัน*. วารสาร มจร พุทธปัญญาปริทรรศน 5(2563): 191-202.
- สหประชาชาติประเทศไทย. (2568). *การสนับสนุนของสหประชาชาติต่อเป้าหมายการพัฒนาที่ยั่งยืนในประเทศไทย*. สืบค้นวันที่ 19 มีนาคม 2568 จาก <https://thailand.un.org/th>
- สุขศรี สงวนสัตย์. (2552). *คุณภาพชีวิตของนักศึกษามหาวิทยาลัย เทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี(รายงานผลการวิจัย)*. ปทุมธานี: ฝ่ายแนะแนวนักศึกษาและอาชีพ กองพัฒนานักศึกษามหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลธัญบุรี.
- สุพินดา จิระสินวรรณ. (2565). *ความยากจนในผู้สูงอายุไทย: การเปลี่ยนแปลงและปัจจัยเสี่ยง*. (วิทยานิพนธ์ปริญญาศิลปศาสตรดุษฎีบัณฑิต) กรุงเทพฯ. จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ. (2560). *การบริหารราชการแบบมีส่วนร่วม: เทคนิควิธีและการนำไปสู่การปฏิบัติ*. กรุงเทพมหานคร: ศูนย์สื่อและสิ่งพิมพ์แก้วเจ้าจอมมหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี. (2524). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมฉบับที่ 5 (2525-2529)*. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/wp-content/uploads/2025/06/article_20170815094427.pdf
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติสำนักนายกรัฐมนตรี. (2565). *แผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติฉบับที่ 13 (พ.ศ.2566-2570)*. สืบค้นจาก https://www.nesdc.go.th/wordpress/wp-content/uploads/2025/02/article_file_20230307173518.pdf
- Cohen, J.M., & Uphoff, N.T. (1981). *Rural Development Participation: Concept and Measure For Project Design Implementation and Evaluation: Rural Development Committee Center for international Studies*. New York: Cornell University Press.
- UN. (2010). *Quality of Life Definitions* [Online], Available HTTP: <http://data.un.org/Glossary.aspx?q=quality+of+life>. สืบค้นเมื่อวันที่ 3 มีนาคม พ.ศ. 2568
- William, E. (1976). Electoral Participation in a Low Stimulus Election. *Rural Development*. 4(1): 111-124.
- World Health Organization. (1998). *Health Promotion Glossary*. Geneva: World Health Organization.